

Nr 16.

Ankom till riksdagens kansli den 24 maj 1945 kl. 11 fm.

Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 16, i anledning av väckt motion om anordnande av en allmänt medborgerlig utbildning för den manliga värnpliktiga ungdomen i samband med värnpliktstjänstgöringen.

I en inom första kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 123, av herrar *Arrhén* och *Bondeson* har hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning angående anordnande av en allmänt medborgerlig utbildning för den manliga värnpliktiga ungdomen i samband med värnpliktstjänstgöringen.

Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

Över motionen har utskottet i vederbörlig ordning inhämtat yttranden från överbefälhavaren, cheferna för de olika försvarsgrenarna och försvarsväsendets personalvårdsnämnd samt berett Samverkande bildningsförbunden tillfälle att inkomma med yttrande. Andra kammarens första tillfälliga utskott, till vilket en likalydande motion hänvisats, har i vederbörlig ordning inhämtat yttranden från chefen för försvarsstaben och skolöverstyrelsen. Härjämte ha de politiska partiernas ungdomsorganisationer beretts tillfälle att inkomma med yttranden. Av dessa yttranden har utskottet jämväl tagit del.

Sammanfattningsvis må meddelas, att den i motionen föreslagna utredningen avstyrkes av överbefälhavaren, chefen för försvarsstaben, chefen för armén, skolöverstyrelsen, Folkpartiets ungdomsförbund och Svenska landsbygdens ungdomsförbund, medan tillstyrkande yttranden avgivits av försvarsväsendets personalvårdsnämnd, Samverkande bildningsförbunden, Ungsvenskarnas riksförbund och Sveriges kommunistiska ungdomsförbund, det sistnämnda i vad avser det frivilliga bildningsarbetet. I visst avseende tillstyrkes en utredning även av chefen för marinen, varjämte chefen för flygvapnet trots synpunkter i avstyrkande riktning icke vill motsätta sig en utredning.

Överbefälhavaren framhåller i likhet med försvarsgrensheferna, att det icke är möjligt att inom den nuvarande värnpliktsutbildningens ram inrymma hela den allmänt medborgerliga utbildning, som motionärerna åsyfta. Den i motionen framförda frågan synes redan vara på ett tillfredsställande sätt utredd. Därvid har framgått, dels att inom den nuvarande värnpliktsutbildningens ram plats lämpligen bör och kan beredas för 30 timmars undervisning i samhälls-

kunskap, varav 5 timmars undervisning om försvarets förutsättningar och funktion, dels att plats *icke* inom samma ram kan beredas för obligatorisk undervisning i modersmål och räkning. En ytterligare utredning synes överbefälhavaren sålunda ej vara erforderlig i vad avser bedrivande av här ifrågavarande undervisning inom krigsmakten.

Chefen för försvarsstaben åtnöjer sig med att avgiva överbefälhavarens ovan nämnda yttranden ävensom de utlåtanden, som försvarsgrenscheferna i anledning av den anbefallda remissen avgivit. Av de ifrågavarande försvarsgrenschefernas yttranden framgår följande.

Chefen för armén redogör i sitt yttrande för de åtgärder, som redan anbefallts inom armén i avsikt att bibringa de värnpliktiga viss kunskap av den art, som motionen åsyftat. I någon mån meddelas nämligen sådan kunskap inom den utbildningsgren, som benämnes soldatundervisning. Efter att ha redogjort för omfattningen av denna undervisning tillägger chefen för armén, att jämte denna undervisning, avsedd att utgöra ett led i den obligatoriska utbildningen, har under senare år vid armén liksom vid övriga försvarsgrenar bedrivits frivillig fritidsundervisning bl. a. i ämnen, som åsyfta allmänt medborgerlig bildning. Därefter anföres:

Vad föreliggande motion beträffar, är det obestridligt, att huvudparten av de värnpliktiga glömt mycket av de kunskaper, de inhämtat under skoltiden, och att en repetition och ett fördjupande av vissa kunskapsmoment borde komma till stånd några år efter avslutad folk- och fortsättningsskola. Att just värnpliktsåldern skulle vara den ur allmänpedagogisk synpunkt lämpliga tiden härför torde däremot icke kunna med säkerhet fastslås. Emellertid bör det icke vara förenat med någon större svårighet att utröna, hur därmed förhåller sig.

Under alla förhållanden synes det välmotiverat, att de värnpliktiga meddelas viss undervisning i medborgarkunskap, såsom ju redan sker vid armén. De båda kommissioner, som under de senaste åren företagit vissa undersökningar rörande arméns och marinens utbildningsarbete, ha också kraftigt betonat betydelsen av dylik undervisning.

Efter att ha återgivit vad lantförsvarets utbildningskommission i sitt betänkande å s. 214 skrivit i sådant avseende, fortsätter chefen för armén:

Undervisning i medborgarkunskap bör sålunda enligt mitt förmenande ha sin givna plats i värnpliktsutbildningen, och det är möjligt, att densamma skulle kunna beredas något större utrymme inom armén än nu är fallet. Däremot anser jag mig icke böra fördölja, att jag hyser tveksamhet beträffande möjligheten och lämpligheten att genomföra hela det utbildningsprogram, som motionärerna skisserat.

För meddelande av den undervisning, motionärerna avse, kan man enligt deras mening förslagsvis räkna med 4 à 5 timmar i veckan under halvåret oktober—mars, d. v. s. i runt tal omkring 100 timmar eller drygt två övningsveckor. Det säger sig självt, att då övningstiden redan nu är hårt belastad, det icke gärna är möjligt att införa ett nytt utbildningsmoment av nyssnämnda omfattning utan att utbildningen i övrigt blir lidande.

Skulle trots anförda betänkligheter statsmakterna finna lämpligt att införa allmänt medborgerlig utbildning i den av motionärerna avsedda omfattningen, bör därför såsom en konsekvens följa, att utbildningstiden utsträcker i motsvarande mån, enär det icke är möjligt att anordna nämnda utbildning såsom fritidsundervisning.

Man torde å andra sidan kunna befara, att en vidlyftig allmänt medborgerlig utbildning i samband med värnpliktens fullgörande, vilken utbildning på grund av ogynnsamma betingelser icke kan förväntas föra fram till åsyftat resultat, kommer att leda till krav på avkortad övningstid. I allmänhetens ögon är värnplikten till för utbildning i vapnets bruk. Visar det sig nu, att en betydande del av övningstiden kan användas till undervisning i rättskrivning, räkning och dylika ämnen, komma helt visst röster att höjas för inskränkning av denna tid.

I fortsättningen hävdar chefen för armén, dels att kasernlivet och militärtjänsten icke utgöra en tjänlig miljö för ett studiearbete av den omfattning, som här ifrågasatts, dels att lärarfrågan torde komma att visa sig svårlöst. Till sist anföres:

Det föreslagna utbildningsprogrammet kommer givetvis att medföra betydande ekonomiska konsekvenser. Redan lärararvodena kunna beräknas uppgå till avsevärda belopp. För arméns vidkommande har man att räkna med cirka 800 undervisningsavdelningar. Utgår man ifrån att varje avdelning undervisar 100 timmar och att lärararvodet beräknas efter 6 kronor 50 öre per timme (= det genomsnittliga timarvodet för stamskolornas lärare), skulle den totala årskostnaden för arméns del belöpa sig till 520 000 kronor. Härtill komma givetvis kostnader för läroböcker och annan undervisningsmateriel och måhända även för nya lokaler.

Hur tilltalande motionärernas förslag än kan te sig från folkbildningssynpunkt, måste det anses omöjligt att realisera i full utsträckning. Såsom förut antytts kan man emellertid räkna med att genomföra en väsentig del av det samma, nämligen undervisning i medborgarkunskap. Då utredning härom företagits inom försvarsstaben och då förslag i ämnet kommer att föreläggas Kungl. Maj:t, synes mig den av motionärerna ifrågasatta utredningen överflödig.

Chefen för marinen hävdar som sin bestämda uppfattning, tvärtemot motionärerna, att införandet av *obligatorisk* undervisning i de ämnen och till den omfattning, som föreslagits, kommer att bland sjöfolket medföra en avog inställning till värnpliktstjänstgöringen, samt att en medborgarskola i förening med värnpliktstjänstgöringen i den omfattning, som motionärerna tänkt sig, icke ens i fredstid går att anordna vid *flottan* med mindre än att värnpliktstiden utökas med två veckor. Vid *kustartilleriet* ligger saken annorlunda till, enär de värnpliktiga hava landkommendering i likhet med vad förhållandena äro vid armén. Härom anföres vidare:

Under första perioden ägnas f. n. 9 % av utbildningstiden åt ämnet allmän medborgarkunskap. Undervisningen omfattar orientering rörande bl. a. det svenska folkhushållet, ekonomiska och andra sammanslutningar, våra folkrörelser, vårt lands statsskick och rättsväsen, statliga och kommunala institutioner m. m. Som lärare tjänstgöra kompaniofficerare och är avsikten att giva dessa en för uppgiften erforderlig saklig och pedagogisk orientering vid en kurs, centralt

anordnad vid kustartilleriinspektionen under en vecka. Denna utbildning är i huvudsak i överensstämmelse med det förslag som sjöförsvarets utbildningskommission framlagt i sitt betänkande.

Som en sammanfattning av sina synpunkter i ämnet framhåller chefen för marinen,

att en *obligatorisk* medborgarskola i den omfattning, som motionärerna föreslagit, icke går att anordna vid *flottan* med mindre än att värnplikstiden utökas med 2 veckor,

att en *frivillig* dylik skola, vilken kan vara av värde för dem, vilka önska studera vidare, icke går att anordna vid *flottan* under den korta tid som de värnpliktiga äro förlagda i land, varför sådan frivillig utbildning bör uppläggas som korrespondensundervisning under hela utbildningsåret,

att vid *kustartilleriet* specialiseringen för den militära tjänsten är så omfattande, att med nuvarande värnplikstid möjligheter icke finnas att utöka den medborgerliga undervisningen utöver vad som här ovan relaterats. Skall utbildning i allmänbildande ämnen m. m. införas bör denna därför vara frivillig och ordnas som korrespondensundervisning.

Ur allmänt sociala synpunkter kan en ökad medborgerlig utbildning vid ynglingens värnpliktsålder vara av stort värde varför, som motionären föreslagit, en utredning bör komma till stånd. Denna utredning bör dock hava som utgångspunkt att kostnaderna för en utbildning, som är föranledd av huvudsakligen sociala skäl, icke böra uttagas från 4:e huvudtiteln.

Chefen för flygvapnet framhåller, att en undervisning i samhällskunskap, som har till huvudändamål att bibringa de värnpliktiga en riktig uppfattning om och förståelse för de värden, som vi ha att försvara, är utan tvekan av såväl militär som samhällelig betydelse. Värdet av en dylik undervisning — rätt bedriven — torde med sannolikhet bliva stor, när fred återinträder och man kan förvänta, att det allmänna försvarsintresset slappnar. I anslutning härtill anföres vidare:

Att emellertid — såsom också föreslås i motionen — komplettera denna samhällskunskap med obligatoriska repetitionskurser i historia, geografi, modersmål och räkning kommer att medföra mycket stora organisatoriska svårigheter och kostnader. Denna utbildning kommer också att alltför mycket inkräkta på den militära utbildningen och den fredstjänst vid förbanden, för vilken värnpliktskontingenten är beräknad.

I samband härmed säger sig chefen för flygvapnet med bestämdhet vilja framhålla, att han anser det vara principiellt oriktigt att inlägga dylik obligatorisk allmänbildande undervisning under värnpliktstjänstgöringen:

Är det så att den allmänna kunskapsnivån hos vårt lands manliga ungdom anses vara för låg, skall detta rättas till vid de institutioner, som bibringa den svenska ungdomen de grundläggande allmänbildande kunskaperna, nämligen folkskolorna. Den militära utbildningsorganisationen skall icke belastas med saker, som rätteligen tillhöra det allmänna skolväsendet. För att kunna fylla kravet på att denna humaniorautbildning verkligen skall kunna giva något åt de värnpliktiga (vilket förutsättes i motionen), måste den i stort avpassas efter de värnpliktigas tidigare erhållna kunskapsmått. Detta är väsentligt olika

för olika värnpliktskategorier. En del ha folkskola, andra realskoleexamen o. s. v. Även med en relativt grov uppdelning torde det bli nödvändigt med 3—4 olika kurser. Detta medför, att man vid organiserandet av den militära utbildningen även måste taga hänsyn till den av humaniorautbildningen betingade utbildningen. Vid flygvapnet, där de värnpliktiga inrycka i två omgångar med 6 veckors förskjutning, bli förhållandena härvid än mera komplicerade.

I fortsättningen framhåller chefen för flygvapnet, att lokal- och lärarfrågan i många fall torde bli svår att ordna, samt att det med hänsynstagande enbart till lektionssalsförhållandena är omöjligt att — såsom förslagsvis antydes i motionen — organisera denna undervisning i samband med motsvarande undervisning för det fast anställda manskapet.

Vad beträffar undervisningen i samhällskunskap framhåller chefen för flygvapnet följande synpunkter:

Undervisningen bör bedrivas av civila lärare, som äro väl insatta i sitt ämne samt äro vana att undervisa vuxen ungdom. Även om det skulle finnas militär lärarkraft härför, torde det vara av viss psykologisk betydelse, att *endast civila lärare* meddela undervisning av härför angiven art. Med användande av militärer som lärare kunna nämligen de värnpliktiga lätt få den uppfattningen, att ämnet är ett slags maskerad militärpropaganda och kan därjämte leda till att officerare och underofficerare ledas in på politiska spekulationer, vilket icke kan anses vara en önskvärd utveckling.

Undervisningen måste därjämte ovillkorligen läggas upp på sådant sätt, att den intresserar de värnpliktiga och väcker deras självverksamhet. Härvid torde det vara lämpligt, att man endast i mindre utsträckning använder sig av den föredragande och läxförhörande metoden och i stället genom en resonerande metod söker få de värnpliktiga att lämna de bidrag, vilka de äro mäktiga.

Av skäl som framlagts beträffande den allmänbildande undervisningen för de värnpliktiga synes det ej heller, framhåller vidare chefen för flygvapnet, lämpligt eller ens möjligt att obligatoriskt inordna ämnet samhällskunskap i utbildningsprogrammet:

Det bör i stället ingå i den frivilliga fritidsundervisningen, varvid man ev. kan låta de 5—6 första lektionerna vara obligatoriska, så att man har möjlighet att väcka samtliga värnpliktigas intresse för ämnet. Antalet elever vid den fortsatta undervisningen kommer härvid att i hög grad bliva beroende på vederbörande lärares förmåga att lägga upp undervisningen så att den fångar elevernas intresse. Värdet av undervisningen torde i dylika fall vara betydligt större än om samtliga vpl tvingas delta i en tråkigt ledd undervisning. I samband härmed må framhållas betydelsen av att man verkligen erhåller för denna speciella undervisning kompetent lärarkraft. Kan icke lämplig lärare erhållas, synes det vara bättre att undervisning i samhällskunskap av här angiven art helt inställas än att den bedrivs med inkompetent lärare. I senare fallet kan undervisningen bliva till mera skada än nytta för folkförsvaret.

Chefen för flygvapnet sammanfattar sina synpunkter i ämnet sålunda:

1) Undervisning i samhällskunskap av lämplig omfattning kan vara av värde för försvaret. Undervisningen bör försöksvis ingå i den frivilliga fritidsunder-

visningen, dock endast under förutsättning att härför kompetenta, civila lärare kunna erhållas.

2) Obligatorisk allmänbildande undervisning kommer att medföra flera bestämda olägenheter. De värnpliktiga, som önska bedriva humaniorastudier under militärtjänstgöringen, böra i stället få göra detta i form av frivillig fritidsundervisning.

Om en närmare utredning i frågan trots ovan anförda skäl befinnes önskvärd, vill chefen för flygvapnet icke motsätta sig en sådan.

Skolöverstyrelsen erinrar, att i motionen avhandlad fråga varit föremål för utredning dels genom lantförsvarets, dels sjöförsvarets utbildningskommission. Överstyrelsen anför vidare:

I det av den först nämnda kommissionen avgivna betänkandet (SOU 1941:35) förordades (s. 213 ff.), att en viss del av den utsträckta övningstiden — högst 80 timmar — borde få användas till undervisning i vissa allmänt medborgarliga ämnen: medborgarkunskap, modersmålet och räkning. Över kommissionens förslag avgav skolöverstyrelsen yttrande den 20 januari 1942 och anförde därvid bland annat följande: »Vad själva tanken att i värnpliktsutbildningen inrycka en allmän medborgarlig fortbildningskurs beträffar, vill överstyrelsen med principiellt instämmande i kommissionens förslag tillstyrka dess förverkligande. Utan tvivel skulle en sådan komplettering av tidigare erhållen utbildning, företagen vid en ålder, då insikten om dessa kunskapers värde står klar för de flesta, i sin mån bidra att bota vissa elementära brister i vår folkbildning».

I det av sjöförsvarets utbildningskommission avgivna betänkandet (SOU 1943: 44) föreslås obligatorisk undervisning i medborgarkunskap; undervisning i modersmålet och räkning skulle däremot vid flottan och kustartilleriet meddelas genom frivillig fritidsundervisning.

Då i motionen berörda frågor således nyligen varit föremål för utredning, torde förnyad sådan enligt överstyrelsens mening icke vara erforderlig.

Försvarsväsendets personalvårdsnämnd biträder i princip motionärens förslag om en allmänt medborgarlig utbildning för den manliga värnpliktiga ungdomen. En sådan utbildning, som avser att bibringa de värnpliktiga ökad kunskap om vad de ha att försvara, synes nämnden synnerligen motiverad. Enligt nämndens mening bör i första hand undersökas möjligheterna att anordna en obligatorisk undervisning i medborgarkunskap. Däremot vill icke nämnden för sin del taga definitiv ställning till lämpligheten — främst ur organisatorisk synpunkt — av att denna undervisning, såsom av motionärerna föreslagits, bör för vissa grupper av elever eller för samtliga kompletteras med någon undervisning i modersmål och räkning. Vidare anför nämnden:

Personalvårdsnämnden önskar på detta förberedande stadium icke närmare ingå på organisationen och omfattningen av den föreslagna medborgarundervisningen. Nämnden vill dock framhålla som sin mening, att 30 timmar torde böra anses som ett minimum för en undervisning, som avser att ge en i möjligaste mån allsidig framställning av det svenska samhällets principer och liv. En väsentlig synpunkt synes även vara att kompetenta lärarkrafter engageras. I fråga om undervisningsmetoderna vill nämnden framhålla, att de experiment

med olika undervisningsmetoder, som företagits i samband med den s. k. samhällsorienteringen 1933—34 och 1944—45, torde ha givit intressanta erfarenheter, som i detta sammanhang böra utnyttjas. Det synes nämnden även lämpligt, att en för ändamålet särskilt lämpad lärobok utarbetas, som bör kunna behållas av eleverna som egendom.

På grundval av vad som ovan anförts får personalvårdsnämnden sålunda förorda en utredning av frågan om en allmänt medborgerlig undervisning för den manliga värnpliktiga ungdomen. Då enligt vad nämnden har sig bekant försvarets upplysningsutredning redan sysslar med frågan om medborgarupplysning för militär personal, torde böra övervägas att uppdraga åt denna kommitté att utreda även föreliggande förslag.

Samverkande bildningsförbunden finna det uppenbart, att endast ett fåtal av de värnpliktiga kan intresseras för deltagande i fritidsundervisningen och att det torde vara en allmän erfarenhet, att denna i första hand inriktades på elementära ämnen eller på yrkesutbildning. Vidare anføres:

De vanligast förekommande studieämnena torde på det teoretiska området vara språk, matematik, etc. och på det praktiska området ämnen såsom motorlära, svetsning, slöjd, maskinskrivning, stenografi o. dyl. Endast i undantagsfall torde mera allmänt hållna ämnen förekomma på studieprogrammen. Betecknande är att vid ett av huvudstadens regementen av omkring 500 anmälda endast *en* anmälde sig till en cirkel i sociala frågor, innefattande studiebesök på olika socialvårdsanläggningar, och *två* till en cirkel i medborgarkunskap.

Samverkande förbunden anse det vara av betydelse, att fritidsundervisningen bedrivs frivilligt, på samma sätt som inom de civila bildningsorganisationerna, men att det bör allvarligt ifrågasättas, om icke vissa, för den allmänna medborgarfostran betydelsefulla ämnesområden borde vara obligatoriska ämnen vid sidan av den rent militära utbildningen:

Den manliga ungdomen tas nu om hand för militärutbildning vid en ålder, som är synnerligen lämplig för ett uppfriskande av de kunskaper folkskolan bibringat. Det förslag motionärerna framlägger innebär ett radikalt ingrepp i det militära utbildningsväsendet, då det, om förslaget realiserats, blir nödvändigt att i utbildningen införa ett element av icke militär art, som kräver lika berättigande med den rena militärutbildningen. Ty om denna medborgarundervisning ska bli effektiv, får den icke till sin omfattning göras beroende av skiftningar i de militära utbildningsplanerna. Sannolikt bleve det nödvändigt att koncentrera undervisningen i medborgarkunskap till en viss del av utbildningstiden.

Samverkande bildningsförbunden anse för sin del motionens syfte betydelsefullt och tillstyrka en utredning av de med dess genomförande sammanhängande frågorna. Det är vidare av vikt, att i en utredning bildningsorganisationerna bli representerade, då deras representanter i de militära utbildningsområdena i många fall förvärvat värdefull sakkunskap beträffande studieverksamheten vid militärförbanden.

Ungsvenskarnas riksförbund tillstyrker den i motionen föreslagna utredningen och anför till stöd härför:

Vi vitsorda den brist i den medborgerliga utbildningen som alltjämt, trots

folkbildningens utveckling, kan konstateras hos en stor del av vårt folk. Särskilt är detta fallet med de stora ungdomsskaror som stå utanför ungdomsorganisationerna. De siffror, som i motiveringen angivas från en företagen s. k. Gallupundersökning, peka på en betänkelig okunnighet om demokratiens verkliga innehåll, dess skyldigheter och krav i fråga om god demokratisk medborgaranda. Mycket skulle vara vunnet om i samband med värnplikten, varigenom det övervägande antalet manliga ungdomar nås, viss tid kunde ägnas åt denna bildningsuppgift. För folkbildningen i dess helhet skulle utan tvivel en sådan medborgerlig undervisning vara av stort värde, både som underlag för fortsatta studier enskilt eller i cirklar och för att bidra till lösandet av studieledarfrågan. Då den nuvarande försvarsplanen är föremål för ny utredning bör övervägas huruvida detta spørsmål eventuellt borde sammankopplas med denna utredning.

En medborgarutbildning i samband med värnpliktstjänstgöringen bidrager dock endast till en förbättring evad det gäller den manliga delen av ungdomen. Om förslaget realiseras kommer önskemålet om motsvarande utbildning även för den kvinnliga ungdomen att få förnyad aktualitet.

Folkpartiets ungdomsförbund framhåller, att den utbildning medborgerliga färdigheter och den repetition av folkskoleundervisningen i vissa stycken, som motionärerna önska förena med värnpliktstjänstgöringen, otvivelaktigt är av behovet påkallad för en mycket stor del av Sveriges ungdom. Förutsättningen för den ifrågasatta undervisningen är emellertid, att den på ett psykologiskt och pedagogiskt gott sätt kunde sammanföras med den militära utbildningen. Förbundet anför vidare:

Psykologiskt kan man utan tvivel räkna med att en sådan civilt värdefull undervisning, varom här är fråga, i och för sig skulle uppskattas som ett tillskott till det rent militära. Analogin med exempelvis motortjänsten är uppenbar. Man kan emellertid även befara en negativ psykologisk verkan, om nämligen den tid som erfordras för den medborgerliga undervisningen skulle leda till en förlängning av eller hindra en eventuellt möjlig förkortning av värnpliktstjänstgöringen. Huruvida så skulle bli fallet beror väsentligen på den civila undervisningens förmåga att så öka de värnpliktigas allmänna kapacitet, att den militära utbildningen kan avkortas lika mycket eller mera utan försämrat utbildningsresultat. Denna fråga kan uppenbarligen inte besvaras annat än på grundval av praktiska prov.

Redan om man önskar anställa sådana prov uppträder emellertid det pedagogiska problemet om lämpliga lärarkrafter på lämpliga tider:

Att civila lärare måste anlitas är tydligt, vilket möjligen kan ske i form av militärtjänstgöring för sådant värnpliktigt befäl, som i det civila fullgör lärargärning. För att få civil lärarpersonal torde det vara nödvändigt att i huvudsak förlägga undervisningen till sådana delar av värnpliktstiden som sammanfalla med skolornas semestrar. Använder man då uteslutande värnpliktiga lärare och låter undervisningen bilda del av deras repetitionsövningar kan man nå en viss frihet beträffande undervisningsprogrammets detaljer, annars måste man binda sig vid ett fixerat schema. I senare fallet möta stora svårigheter att välja sådana tider då icke truppen genom ansträngande övningar befinner sig i ett sådant tillstånd, att lektionerna bara bli avkopplingsstunder. Denna om-

ständighet behöver tydligen underkastas en förberedande utredning innan ens några prov lämpligen anställas.

Med hänsyn till de erfarenheter av olika slag, som härovan antytts, känner sig ungdomsförbundet tveksamt huruvida den av motionärerna önskade utredningen överhuvud taget lämpligen bör komma till stånd innan den militära sakkunskapen hunnit bearbeta erfarenheterna från detta världskrig och på grundval av dessa erfarenheter framlägga förslag till den rent militära värnpliktsutbildningens omfattning och innehåll.

Svenska landsbygdens ungdomsförbund betonar, att stora ungdomsskaror — såsom i motionen framhålles — icke äga en tillfredsställande kunskap i medborgerliga ämnen:

Många ungdomar, framför allt de som stå utanför de politiska och ideella ungdomsorganisationerna, veta alltför litet om samhället och dess organ. Till detta förhållande bidrager dels att undervisningen i samhällskunskap icke är tillfredsställande ordnad i skolorna på olika stadier och dels att de unga, i särskilt hög grad gäller det landsbygdens ungdom, i alltför liten utsträckning få vidareutbildning efter avslutad folkskola. Utan att bortse från den utomordentliga fostrargärning, som ungdomsrörelserna och bildningsförbunden utföra, måste man konstatera, att vår nuvarande medborgarbildning och yrkesutbildning är otillräcklig och att en omfattande utbyggnad av den teoretiska och praktiska utbildningen framstår som ett synnerligen angeläget krav.

Förbundet betvivlar emellertid starkt lämpligheten av en sådan undervisning, som i motionen föreslås:

Dels skulle en obligatorisk undervisning i elementära ämnen troligen icke vinna tillräckligt intresse från de värnpliktigas sida, icke minst med hänsyn till de betydande variationerna i elevmaterialet. Dels skulle säkerligen en rätt omfattande undervisning av den karaktär, som i motionen förordas till förläggande under tjänstetid, omedelbart tagas som bevis för att den militära utbildningstiden vore för lång, varigenom de värnpliktigas försvarsvilja minskades. Det är ganska naturligt, att ungdomen föredrager att få ökade möjligheter till medborgerlig bildning och yrkesutbildning i mera civil miljö. Förbundet vill sålunda för sin del avstyrka den föreslagna »militära medborgarskolan».

Förbundet betonar dock, att det skulle vara av värde om i soldatundervisningen kunde ingå en viss orientering om samhällslivet och vårt lands militärpolitiska läge och om den redan nu förekommande föreläsningsverksamheten vid flertalet regementen utvidgades och gjordes mera intresseväckande; förslagsvis borde denna orientering omfatta 20—30 timmar under rekrytutbildningen och ledas av kompetenta civila föreläsare i så stor utsträckning som möjligt.

Slutligen erinrar förbundet om den frivilliga fritidsundervisning, som i form av kurser och studiecirklar bedrives bland de värnpliktiga och bland det fast anställda manskapet, och anför vidare:

Med hänsyn till de goda erfarenheter, som denna undervisning under de

senare åren lämnat, synes det förbundet angeläget, att den på allt sätt underlättas och stöddes. Förbundet vill för sin del starkt understryka behovet av att denna frivilliga teoretiska och praktiska undervisning genom ett verkligt stöd av statsmakterna utvidgas. Utan tvivel är det i första hand på frivillighetens väg, som de värnpliktiga vilja komplettera sina kunskaper.

Då en utökning av inom försvaret förekommande orientering i samhällsfrågorna och frivillig fritidsundervisning varit föremål för utredning eller äro föremål för vederbörandes uppmärksamhet synes förbundets önskemål kunna beaktas utan särskild utredning.

Sveriges kommunistiska ungdomsförbund anser, att den i motionen framförda tanken att bibringa den värnpliktiga ungdomen insikter i samhällskunskap, att komplettera och uppfriska dess kunskaper i historia, geografi, modersmål, räkning o. d. är värdefull, framför allt så länge den obligatoriska folkskoleundervisningen i dess nuvarande form måste anses ge ett otillräckligt kunskapsmått. Emellertid anser förbundet, att en dylik fortsatt utbildning, i den mån den skall vara obligatorisk, bör begränsas till sådana ämnen som modersmål, eventuellt ett främmande språk, geografi, räkning och liknande. Förbundet anför vidare:

En obligatorisk utbildning av detta slag bör kompletteras med utökad bildningsverksamhet i frivillighetens form. Frivilligheten bör icke utesluta, att utbildningstiden ändå inrymmes i den ordinarie soldatutbildningstiden, så att den icke alltför mycket inkräktar på den fritid, de värnpliktiga behöva. En frivillig undervisning av detta slag bör icke endast kunna upptaga samhällskunskap i vidaste bemärkelse utan även en rik variation av ämnen alltefter de värnpliktigas egna önskemål. Sålunda kunna ordnas kurser och cirklar i skönlitteratur, historia, främmande språk etc. ävensom kurser i praktiska ämnen såsom mekanik, bokföring o. d. En sådan utbildning vore av värde med tanke på den långa tjänstgöringstid, de värnpliktige numera ha att fullgöra, och skulle, effektivt bedriven, väsentligt kunna öka deras förutsättningar att efter värnpliktstiden skapa förbättrade utkomstmöjligheter.

Genom en dylik variation av frivilliga kurser och cirklar, som redan vid rekrytutbildningens början böra uppläggas efter undersökning av de värnpliktigas egna önskemål, är det även lättare möjligt att anpassa utbildningen efter de värnpliktigas varierande kunskapsnivå, än vad fallet skulle vara med enbart obligatorisk undervisning i vissa fastställda ämnen efter ett för alla likartat schema. Den frivilliga undervisningen bör var gemensam för såväl manskap som befäl och bör kunna ordnas med utnyttjande av på regementena befintliga kvalificerade lärarkrafter. Utbildningen, framför allt i vad mån den avser samhällskunskap, bör även ske i intimaste kontakt med folkrörelserna, i synnerhet ungdomsorganisationerna, som böra få tillfälle ställa föreläsare till förfogande för att klargöra resp. politiska inställning, program och verksamhet. Anknytning bör ske till folkbildningsorganisationerna, arbetarnas bildningsförbund och liknande.

Förbundet framhåller vidare, dels att deltagande i den frivilliga utbildningen bör stimuleras genom premier och stipendier, dels att frågan om stödet åt

värnpliktiga, som under tjänstgöringstiden önska genomgå korrespondenskurser av olika slag, bör bli föremål för utredning:

I detta syfte borde vid olika regementen och kårer finnas stipendiemedel i avsikt att hjälpa mindre bemedlade med kursavgifterna. Vid regementena borde även för detta ändamål ordnas studierum, där de värnpliktiga i lugn och ro kunde ägna sig åt sina studier under fritiden.

Under förutsättning att ovan anförda önskemål vinner beaktande ha vi ingenting att invända mot den i motionerna föreslagna utredningen.

För egen del får utskottet anföra.

Om vikten av att de värnpliktiga i möjligaste mån erhålla samhällsorientering råder knappast delade meningar. Motionärerna åsyfta emellertid en *obligatorisk* undervisning av de värnpliktiga och icke blott i samhällskunskap i vidaste mening utan även i vissa elementära ämnen, vari undervisning meddelas redan i folkskolan, ävensom i vissa rent praktiska färdigheter, som ett alltmera komplicerat samhälle kräver av medborgarna. Hur värdefullt det än vore om sådan vidsträckt undervisning kunde meddelas de värnpliktiga är det uppenbart att den icke kan inpressas inom den nuvarande utbildningstidens ram. Därom föreligger entydigt besked från överbefälhavaren, chefen för försvarsstaben och de tre försvarsgrensheferna. En förlängning av utbildningstiden för möjliggörande av den ifrågasatta obligatoriska undervisningen är knappast tänkbar. Av den anledningen måste utskottet ställa sig avvisande till utredningskravet. Som framgår av åtskilliga remissyttranden har f. ö. en sådan utredning redan blivit verkställd. Utskottet får i sådant avseende hänvisa till SOU 1941: 35 resp. 1943: 44. Det förra betänkandet har utarbetats av lantförsvarets utbildningskommission och det senare av sjöförsvarets utbildningskommission. Utredningsmännen ha vid sin prövning av olika på frågan inverkan omständigheter icke ansett sig kunna förorda en obligatorisk undervisning av den omfattning, som motionärerna åsyftat. Det lär knappast finnas anledning antaga, att en förnyad utredning, företagen så kort tid efter de nyssnämnda, kommer att giva annat resultat.

Rörande åter det *frivilliga* studie- och bildningsarbetet bland de värnpliktiga har redan en beaktansvärd verksamhet kommit i gång, och det är enligt utskottets mening angeläget att denna intensifieras. De militära myndigheterna ha möjligheter att härvidlag taga de ytterligare initiativ, som gjorda erfarenheter och iakttagelser kunna motivera. En utredning beträffande detta frivilliga bildningsarbete är icke erforderlig och ingår icke heller i motionens yrkande.

Såsom framgår av vissa remissyttranden har inom försvarsstaben företagits utredning angående anordnandet av undervisning i medborgarkunskap vid utbildningsförbanden. Förslag i ämnet kommer jämväl att föreläggas Kungl. Maj:t. Med detta torde man böra låta sig tills vidare åtnöja.

Med vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motion, I: 123, icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 23 maj 1945.

På utskottets vägnar:

HERMAN ERICSSON.

Närvarande: Herrar *Ericsson, Carlström, Persson, Lodenius, Fahlander, Nilsson,* Sundelin** och *Jonsson*.

---

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herr *Carlström*, som ansett, att utskottets utlåtande och hemställan bort ha följande lydelse:

»Det synes utskottet otvetydigt, att ett behov föreligger att öka kunskapen i medborgerliga frågor hos vårt folk. Den rätta tidpunkten att härvidlag bi-bringa en fördjupad insikt är utan tvivel under den egentliga ungdomstidens senare del. Vad den manliga ungdomen angår synes värnpliktstiden erbjuda ett lämpligt tillfälle. De militära instanserna ha av remissvaren att döma en positiv inställning till ett dylikt betraktelsesätt, ehuru väl olika uppfattningar göra sig gällande beträffande den tid, som i dagsprogrammen skulle kunna ställas till förfogande för ändamålet. Det förefaller dock utskottet angeläget, att tidsavvägningen blir föremål för ett bedömande även ur civil synpunkt. Det är visserligen förstäeligt, att de militära myndigheterna anse, att övnings-tiden är fullständigt tillvaratagen, men det är också bekant, att därvidlag även andra meningar göra sig gällande.

Utskottet finner det likaså värt att bedöma, huruvida möjligheter föreligga att vidga undervisningen i egentlig medborgarkunskap till att även omfatta en repetition i vissa av folkskolans grundläggande ämnen, främst modersmål och räkning. Visserligen föreligga på detta område statliga utredningar men om dem gäller detsamma, som nyss antyddes, nämligen att synpunkter utanför de militära kretsarna måhända ej fått komma till sin fulla rätt. Det före-

faller även utskottet, som om en ökad färdighet i allmänbildande ämnen icke vore utan betydelse för i synnerhet specialförbandens teoretiska och praktiska militärutbildning.

Det synes vidare utskottet uppenbart, att ett utnyttjande av värnpliktstiden efter här antydda linjer skulle äga möjlighet, dels att på ett organiskt sätt inpassa värnpliktstiden i den manliga ungdomens fostran, dels att därigenom höja den genomsnittliga folkbildningen.

Det förefaller därför utskottet ändamålsenligt, att hela detta problem nu upptages i ett nytt sammanhang med beaktande av de betydelsefulla samhällseliga synpunkter, som i här berörda avseenden kunna anläggas.

Utskottet tillåter sig därför hemställa,

att första kammaren med anledning av motion I: 123 för sin del ville besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om en utredning rörande undervisning i allmänt medborgerliga ämnen under värnpliktsutbildningen.»
